

SURXONDARYO VILOYATI YOG'UCH ZARARKUNANDALARINING SESTEMATIKASI.

Jo'rayeva Sevara

*Termiz davlat Universiteti Tabiiy fanlar fakulteti
Biologiya (zoologiya ixtiyologiya gidrabiologiya)
mutaxassisligi 2-kurs magistranti*

P . B. Xaydarova

*Toshkent Nizomiy nomidagi pedagogika
universiteti dots. B,F.N*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Surxondaryo viloyati yog'och zararkunandalar zararleri, yog'och tuzilmalar uchun asosiy xavf, yog'ochni lichinkalar bilan yuqtirish, hasharotlarning lichinkadan kattalargacha bo'lgan rivojlanish tsikli, po'stloqli qirrali haqida batafsil bayon etilgan.*

Kalit so'zlar. *qo'ng'izlar, yog'och qo'ng'izlar, mebel va uy maydalagichlar va boshqalar.*

Yog'och eng keng tarqalgan qurilish materiallaridan biridir. Undan uylar quriladi, quriladi, ishlab chiqarish uchun ishlatiladi. Yog'och tuzilmalar zararkunandalar tomonidan qanday hujumga uchraganini ko'rish yanada haqoratli. Darhaqiqat, yog'och uyni muqarrar ravishda kutayotgan estetik jozibadorlikning yomonlashuviga qo'shimcha ravishda, zararkunandalar nolga kamayadi. Yog'och zararkunandalariga quyidagilar kirishi mumkin, po'stloq qo'ng'izlar, yog'och burg'ulovchilar, uzun shoxli qo'ng'izlar va yog'och qo'ng'izlar, mebel va uy maydalagichlar va boshqalar.

Shunday yog'och zararkunandalari respublikamizda ham xususan Surxondaryo viloyatida ham uchrab turadi hozir shulardan bir nechtasiga to'xtalsak. Surxondaryo viloyatida yog'och zararkunandalaridan keng tarqalganlari;

Priobium carpini

Anacanthotermes angerianus

Anacanthotermes Turkestanus

Anonim rufipes

Anobium punctatum(mebel qo'ng'izi)

Hymenoptera (Linnaeus, 1758) - pardaqanotlilar turkumi o'zi 1000 ortiq turni birlashtiradi. MDH davlatlarida 20 000 turi qayd etilgan. Hymenoptera turkumi hasharotlari qanotlarining pardasimon bo'lishi, orqa juft qanotlarining oldingisidan

kichik bo'lib, mahkam birlashgani bilan ajralib turadi. Og'iz tizimida yuqori jag'lari yaxshi rivojlangan bo'lib, kemiruvchi, so'ruvchi shaklda tuzilgan. Boshi harakatchan, burtlari ko'pincha ipsimon shaklda tuzilgan. Parda qanotlilarning oldingi ko'krak qismi kichkina joylashgan. Ko'krak qismiga qorinshaning birinchi segmenti qo'shilgan va oxirgi segmentida urg'ochi zotlari tuxumdoni bo'ladi. Lichinkalari qurtsimon shaklda, g'umbagi ko'pincha pilla ichida rivojlanadi.

Parda qanotlilarning insoniyat uchun foydali tomonlari ham mavjud, masalan turkumning yuqori takomillashgan katta guruhi asalarisimonlar bosh oilasu (Apoidea, Apismellifera L.) vakillari o'simlik nektarlari bilan oziqlanib changlantirish vazifasini bajarib, qadim zamonlardan beri bol va mum olishda foydanilayotganligi hammamizga ma'lum. Zararkunandalik faoliyati og'iz og'iz apparatining kemiruvchilik tipda tuzilganligi bilan ajralib turadi. Ko'rinishi har xil formada (0,3 mm.dan 15 sm.gacha), qanotlari terisimon holda bo'lib, ko'nchinida butun tanasini, qorincha uchiga qadar etib ustki va orqa qanotlar Ovqat hazm qilish sistemasida ichaklarida mayda o'simtalar ta bo'lib, yirtqich turlarida o'ljasiga ovqat hazm qilish shirasini moslashgan. Nafas olishi, quriqlikda yashovchilarida havo xalta bo'lishi bilan muhim. Tanasida orqa qanotlari pardasimon, ustki uzun bo'lib tomirlanishi har xil tipda tuzilgan, bu esa qattiq qano muhim belgi hisoblanadi.

Gauzer yog'och qobig'i kemiruvchisi (Ips hauseri Reitt.) - rivojlanish jarayoni bir yillik bo'lib, ko'pchilik vaqtlarda toza kesilgan va jihatdan past holatdagi daraxtlarni jiddiy zararlaydi. Hasharotning qurt va qo'ng'izlari daraxt po'stlog'ining ichki qismida oziqlanib, yo'laklar Ips hauseri (Reitt.) qishlovchi qo'ng'iz hisoblanib aprel, may oyida ommaviy g'umbakdan chiqadi va sentyabrgacha rivojlanish faoliyati davom etadi. Kuz mavsumi oxirida esa daraxtlarda kam miqdorda qo'ng'izlar uchraydi, bu vaqtlarda qurtlarning g'umbakka o'tish jarayoni kuzatiladi.

Olti tishli yog'och qobig'i kemiruvchisi (Ips sexdentatus Boern.) - hayot kechirish jarayoni bir yillik, toza kesilgan va fiziologik rivojlanishi past holatdagi daraxt po'stloqlarida ko'plab uchraydi. Bahor mavsumi (aprel, may) kelishi bilan rivojlanishi faollashadi va bu holat sentyabrgacha davom etadi. Qo'ng'izlar jiddiy xavfli, texnik va fiziologik zararkunanda bo'lib, daraxtlar ora zamburug'li kasalliklarni tarqatuvchisi hisoblanadi

Mo'ylovdor qo'ng'izlar orasida Criocephalus rusticus L. va violaceum L. singari turlar tipik o'rmonda hayot kechiruvchi yog bino hamda mebellarda yashashga moslashgan oraliq zvenor qiladilar. Bundan tashqari ayrim tik daraxtlar hamda yangi (yog'och) ham egallaydi.

SHtaudinger yog'och kemiruvchisi (Tetropium staudingeri Pic.) SHimoliy Tyan-Shan tog'larining o'rta tog' oldi hududlarida uchrovchi, hayot kechirishi ikki yillik

qo'ng'iz hisoblanadi. Qo'ng'iz jiddiy texnik zararda hisoblanib yog'och qurilish buyumlarini kemiradi. Ko'pchilik va kesilgan, fiziologik jihatdan rivojlanishi past daraxtlarda uc zararlaydi va so'ngra qurigan yog'ochlar teshiklariga o'z tuxumlar

Qovurg'ali tilla rang yaltiroq qo'ng'izi (*Chrysobotris chrysos* rivojlanish jarayoni ikki yillik bo'lib, birinchi yili qurtlar yog'oc yuzasida oziqlanib yashaydi va ikkinchi yili yog'ochni 2 sm ga zararlaydi, tuxumlarini quyadi. Qo'ng'izlar iyun oyida g'umbak avgustning o'rtalarigacha to'qayzorlarda uchraydi

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sheraliyev A., Ulmasbayeva R.Sh. Qishloq xo'jaligi ekinlari karantini. Talqin, Toshkent, 2007.

2. Hamrayev A.Sh., Nasriddinov K. O'simliklarni biologik himoyalash. Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi «Xalq merosi» nashriyoti, 2003. -287 b.

3. Sheraliyev A., Rahimov U O'simliklar immuniteti. O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti, Toshkent, 2007.

4. Sheraliyev A., Rahimov U. Qishloq xo'jaligi fitopatologiyasi. Toshkent, 2008.

